

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ • Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

- Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ
- ΤΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ • ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Γιάννης Ψυχοπαίδης, *Ο πατέρας λείπει στη Γερμανία*

Στην ενότητα που ακολουθεί ανθολογούνται λογοτεχνικά κείμενα που έχουν ως θέμα τους την αποδημία, τον καημό της ξενιτιάς, τον ελληνισμό έξω από τα σύνορα, τη Μικρασιατική καταστροφή και την προσφυγιά. Αν και τα ανθολογημένα κείμενα προέρχονται από διαφορετικές περιόδους της ελληνικής λογοτεχνίας (δημοτικό τραγούδι, μεσοπολεμική, μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία) και ποικίλλουν ως προς τα εκφραστικά μέσα και τη γλώσσα που χρησιμοποιούν, έχουν ως κοινό στοιχείο τους τα έντονα συναισθήματα που εκφράζουν. Τα συναισθήματα αυτά οφείλονται στην οδυνηρή απώλεια που οι ήρωες των κειμένων βιώνουν. Τα κείμενα που ακολουθούν μας δείχνουν –και ίσως μας διδάσκουν– ότι η έννοια της πατρίδας δεν είναι κάτι το γενικό και αφηρημένο. Αντίθετα, πρόκειται για κάτι το συγκεκριμένο και απτό: για τα βιώματα της παιδικής μας ηλικίας, τα συγγενικά μας πρόσωπα, τους φίλους μας, τη μητρική μας γλώσσα, το οικείο φυσικό τοπίο, τους γλυκούς καρπούς της γης.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τα ταξίδια σε ξένες χώρες, η αποδημία, ο εκπατρισμός, η μετανάστευση είναι από τα αρχαία χρόνια ως τον εικοστό αιώνα χαρακτηριστικά φαινόμενα της ελληνικής κοινωνικής ζωής. Η απομάκρυνση του Έλληνα από την πατρική γη όχι μόνο δεν τον κάνει να ξεχάσει τον τόπο του, αλλά, αντίθετα, γεννά μέσα του τη νοσταλγία (νόστος + άλγος), τον πόθο του γυρισμού, τον οποίο εκφράζει με τα τραγούδια. Στην κατηγορία των «τραγουδιών της ξενιτιάς» ανήκουν τα παρακάτω δημοτικά τραγούδια, τα οποία εκφράζουν τις δύο πλευρές του πόνου: στο πρώτο τραγούδι ο ξενιτεμένος περιγράφει τους καημούς και τις στερήσεις που βιώνει στην ξενιτιά, ενώ στο δεύτερο η αγαπημένη του εκφράζει την απόγνωση και τη θλίψη που της προξενεί ο ξενιτεμός του άντρα της.

Θέλω να πα στην ξενιτιά

Θέλω να πα στην ξενιτιά να κάμω τριάντα ημέρες
και η ξενιτιά με γέλασε και κάνω τριάντα χρόνους.
Περικαλώ σε, ξενιτιά, αρρώστια μη μου δώσεις.
Η αρρώστια θέλει πάπλωμα, θέλει παχύ στρωσίδι,
θέλει μανούλας γόνατα, θέλ' αδερφής αγκάλες,
θέλει πρώτες ξαδέρφισσες να κάθονται κοντά σου,
θέλει και σπίτι να είν' πλατύ, να στρώνει, να ξιστρώνει.
Όσο 'χει ο ξένος την υγεία, ούλοι τον αγαπάνε.
Μα 'ρθε καιρός κι αρρώστησε βαριά για να πεθάνει·
κι ο ξένος αναστέναξε και η γης αναταράχτη:
— Να είχα νερό απ' τον τόπο μου και μήλ' απ' τη μηλιά μου,
σταφύλι ροδοστάφυλο απ' την κληματαριά μου.

Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς,
επιμέλεια G. Saunier, Ερμής

Ξενιτεμένο μου πουλί

Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,
 η ξενιτιά σε χαίρεται κι εγώ 'χω τον καημό σου.
 Τι να σου στείλω, ξένε μου, τι να σου προβοδίσω;*
 Μήλο αν σου στείλω σέπεται,* τριαντάφυλλο μαδιέται,
 σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει.*
 Να στείλω με τα δάκρυνά μου μαντίλι μουσκεμένο,
 τα δάκρυνά μου είναι καυτερά, και καίνε το μαντίλι.
 Τι να σου στείλω, ξένε μου, τι να σου προβοδίσω;

Σηκώνομαι τη χαραυγή, γιατί ύπνο δεν ευρίσκω,
 ανοίγω το παράθυρο, κοιτάζω τους διαβάτες,
 κοιτάζω τις γειτόνισσες και τις καλοτυχίζω,
 πώς ταχταρίζουν* τα μικρά και τα γλυκοβυζαίνουν.
 Με παίρνει το παράπονο, το παραθύρι αφήνω,
 και μπαίνω μέσα, κάθομαι, και μαύρα δάκρυα χύνω.

Ω

Ν.Γ. Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια,*
Γράμματα

Γιώργος Σεφερής, *Γυναίκα στο παράθυρο*

* **να σου προβοδίσω**: να σου δώσω αποχαιρετιστήριο δώρο * **σέπεται**: σαπίζει * **μαραγκιάζει**: μαραίνεται
 * **ταχταρίζουν**: χορεύουν στην αγκαλιά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Θέλω να πα στην ξενιτιά

- 1 Σε ποιες περιπτώσεις, σύμφωνα με το τραγούδι, ο ξενιτεμένος νιώθει εντονότερα την ανάγκη να βρίσκεται κοντά στην οικογένειά του και γιατί;
- 2 Ποια επιθυμία εκφράζει ο ξενιτεμένος λίγο πριν πεθάνει; Σχολιάστε τη.
- 3 Βρείτε σε ποια σημεία του τραγουδιού μιλά ο ξενιτεμένος και σε ποια ο αφηγητής. Ποιο αισθητικό αποτέλεσμα δημιουργεί αυτή η εναλλαγή;
- 4 Μελετήστε το δημοτικό τραγούδι που ακολουθεί. Ποιες ομοιότητες έχει με το τραγούδι «θέλω να πα στην ξενιτιά»;

Στα ξένα μην πεθάνω

*Παρακαλώ σε, μοίρα μου, να μη με ξενιτέψεις,
πάλι και ξενιτέψεις με, στα ξένα μην πεθάνω,
γιατί είδα με τα μάτια μου τα ξένα πώς τα θάφτουν,
δίχως λιβάνι και κερι, δίχως παπά και ψάλτη
κι αλάργα από την εκκλησιά.*

*Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς,
επιμέλεια G. Saunier, Ερμής*

Ξενιτεμένο μου πουλί

- 1 Το τραγούδι οργανώνεται σε δύο στροφικές ενότητες. Ποιο πρόσωπο μιλά και ποιο πρόβλημα εκθέτει στην καθεμιά από αυτές;
- 2 Βρείτε και μελετήστε στην πρώτη ενότητα το σχήμα της αντίθεσης και το σχήμα της επανάληψης. Ποιο αισθητικό αποτέλεσμα δημιουργούν;
- 3 Ποια συγγενική σχέση νομίζετε ότι έχει το πρόσωπο που μιλά με τον ξενιτεμένο; Αιτιολογήστε την άποψή σας κάνοντας αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Απευθυνθείτε στη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (Αχαρνών 417, τηλ. 210 2597533, <http://www.ggae.gr>), προκειμένου να βρείτε πληροφορίες και στοιχεία σχετικά με τους Έλληνες που ζουν και εργάζονται σήμερα στο εξωτερικό. Εξετάστε με ποιον τρόπο διατηρούν τους δεσμούς τους με την πατρίδα τους.
- ◆ Αν έχετε στην οικογένεια ή στο φιλικό σας περιβάλλον ανθρώπους που υπήρξαν ή είναι μετανάστες, συνομιλήστε μαζί τους για να μάθετε τις συνθήκες ζωής τους, τον τρόπο με τον οποίο διατηρούν την παράδοσή τους και την οργάνωσή τους σε κοινότητες.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Ο Κάσπαρ Χάουζερ στην έρημη χώρα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το τρίτο κεφάλαιο του μυθιστορήματος Το διπλό βιβλίο (1976) του Δημήτρη Χατζή. Το πρόσωπο που αφηγείται είναι ο Κώστας, ένας φτωχός Έλληνας μετανάστης που ζει και εργάζεται ως βιομηχανικός εργάτης στη Γερμανία, στη δεκαετία του 1960. Στο απόσπασμα διηγείται τι κάνει τα βράδια, όταν έχει τελειώσει τη δουλειά του στο εργοστάσιο (το ΑΟΥΤΕΛ, ένα εργοστάσιο που κατασκευάζει λάμπες αυτοκινήτων) και επιστρέφει στο φτωχικό δωμάτιό του, στο σπίτι της Φράου Μπάουμ. Σε κάποια σημεία του αποσπάσματος ο Κώστας απευθύνεται σ' ένα άλλο πρόσωπο· το πρόσωπο αυτό είναι ένας συγγραφέας που θέλει να γράψει την ιστορία της ζωής του Κώστα.

Για να πάω το πρωί στο εργοστάσιο παίρνω το μετρό, παίρνω και λεωφορείο, αλλιώς δεν προφταίνω. Το βράδυ όμως άμα σχολάσω, πάω με τα πόδια, χειμώνα και καλοκαίρι. Για να φτάσω στο σπίτι πρέπει να περάσω από το κέντρο της πόλης, τη μεγάλη τη λεωφόρο, με τις ρεκλάμες,* τα καταστήματα, τα μπαρ, τις βιτρίνες. Τα φώτα της έχουν ανάψει. Κι αν θέλεις να ξέρεις, εγώ πολύ τ' αγαπάω τα φώτα της πόλης. Περισσότερο από τον ήλιο της μέρας. Είναι, λέω κάποτε με το μικρό το μυαλό μου, τα νέα μας μάτια, του δικού μας του κόσμου του σημερινού. Τα ηλεκτρικά τα φώτα τα βλέπουν καλύτερα.

Η λεωφόρος έρχεται κάθετα στη Μύλλερ-στράσσε που βρίσκεται το κατάστημα το δικό μας. Περνώντας αποκεί στέκομαι μια στιγμή και κοιτάζω πάλι τη βιτρίνα του – κάθε βράδυ την κοιτάζω. ΑΟΥΤΕΛ απάνω με νέον* και μέσα στη βιτρίνα του όλες οι λάμπες που φιαχνουμε, μικρές και μεγάλες, αναμμένες γύρω γύρω σαν να 'ναι κανένα χριστουγεννιάτικο δέντρο. Στέκομαι και τις κοιτάζω. Σκέφτομαι πως όλες οι λάμπες αυτές, όλες όσες έρχονται σ' αυτό το κατάστημα, μικρές και μεγάλες, κόκκινες, άσπρες ή πράσινες, έχουν όλες περάσει από τις δικές μου τις πλάτες. Κοιτάζω, λοιπόν, σαν να κοιτάζω, να ψάχνω μέσα τον εαυτό μου. Κάπου, λέω, πρέπει να βρίσκεται μέσα κι αυτός. Κάνω πάλι λογαριασμούς. Δέκα δεκαπέντε εργοστάσια μας δίνουν τα προϊόντα τους έτοιμα για να γίνει ένα λαμπάκι των δύο κηρίων.* Είμαστε

* **ρεκλάμα:** φωτεινή διαφήμιση * **νέον:** (γαλλική λέξη) χημικό στοιχείο της ομάδας των ευγενών αερίων που λειτουργεί ως μέσο φωτισμού * **κηρίο:** μονάδα μέτρησης της έντασης του ηλεκτρικού φωτός

Βλάσης Κανιάρης, *Εγκατάσταση*
από την περιοδεύουσα έκθεση
στη Δυτική Γερμανία
«Gastarbeiter-fremdarbeiter»

δηλαδή διακόσιες χιλιάδες άνθρωποι. Βάλε και τις πρώτες ύλες – είμαστε όλος ο κόσμος μέσα σ' αυτό το λαμπιόνι των δύο κηρίων. Και μας χωράει. Το 'δα σ' ένα φιλμ την περασμένη βδομάδα, που πήγαμε σινεμά με κάτι Ρωμιούς. Μας έδειχναν μια στάλα νερό κι εκατομμύρια μικρόβια μέσα. Στέκομαι, λοιπόν, και γω κάθε βράδυ μπροστά σ' αυτή τη βιτρίνα. Από μέσα το δικό μου το μικροβιάκι πρέπει να με βλέπει κολοσσό σε τεράστια μεγέθυνση. Απέξω βλέπω τον εαυτό μου στην πραγματική του διάσταση μέσα σ' αυτό το μίνι λαμπιόνι.

Αφήνω το κατάστημα, μπαίνω στη λεωφόρο.

Στην αρχή που πρωτόρθα –τα ίδια με το ΑΟΥΤΕΛ– νόμιζα τότε πως έχει πολλά να χαζέψει κανένας στη λεωφόρο. Περίμενα δηλαδή κάθε βράδυ πως κάτι θα γίνει. Τώρα το ξέρω βέβαια το λάθος μου. Εδώ ποτέ δε γίνεται τίποτα. Δεν έχει ποτέ φασαρία, καβγάδες, να γίνει αναστάτωση, ταραχή. Σπάνια, σπανιότατα κανένα δυστύχημα μόνο. Όλα πάνε με την ίδια τάξη

που πήγαν και χτες – σαν να 'ναι κάπου μια αόρατη τροχαία που τα 'χει βάλει στη ρέγουλα*: Τάκα-τάκα στο εργοστάσιο. Τίκι-τίκι, τίκι-τίκι το ρολογάκι στη λεωφόρο.

Βάζω τα χέρια μου και τα δυο στις τσέπες του παντελονιού μου, με το σακάκι πίσω ανασηκωμένο –κακή συνήθεια μου λένε και δεν την κόβω– παίρνω τη λεωφόρο, την περπατάω, με το κεφάλι σκυμμένο, σαν κάτι να ψάχνω να βρω.

Άνθρωποι, κόσμος πολύς, περνάνε δίπλα μου, πάνε μαζί μου. Και πάω και γω – ο δρόμος μάς πάει, η λεωφόρος, κάτω απ' τα φώτα της. Τους κοιτάζω. Όλοι τους, λέω, πηγαίνουνε κάπου, έχουνε κάπου να πάνε. Εγώ είμαι εδώ, στη λεωφόρο, στην ασφαλτο, περισσότερο απ' όλους. Δε με περιμένει κανένας εμένα, δεν έχω πουθενά που να θέλω να πάω, να γυρίσω κάπου. Σαν να 'ναι το σπίτι μου εδώ, εδώ κι η πατρίδα μου, το κανένα σπίτι μου, η καμιά μου πατρίδα. Λένε στο καφενείο και για τους άλλους – πως ξένοι γινήκαμε όλοι στις μεγάλες αυτές πολιτείες. Αν είναι έτσι, λέω τότες εγώ – εγώ, λοιπόν, πρέπει να 'μαι ο πιο γνήσιος πολίτης της πολιτείας των ξένων, ο ιθαγε-

* **ρέγουλα:** τάξη, ευταξία, μέτρο

νή. Και να φροντίσεις εσύ, κύριε συγγραφέα, να μου βάλουνε κάποτε και μια πλάκα* στο σπίτι της Φράου Μπάουμ, από την πίσω μεριά, της αυλής, πως εδώ κατοίκησε κάποτε ο ξενότερος απ' όλους τους ξένους της πολιτείας των ξένων.

Δ. Χατζής, *Το διπλό βιβλίο*, Το Ροδακί

* **πλάκα**: επιτύμβια πλάκα, η μαρμαρίνη πλάκα που τοποθετείται σε τάφο

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Για ποιους λόγους ο Κώστας αισθάνεται μεγάλη ψυχική και κοινωνική αποξένωση;
- 2 Τι είναι αυτό που κάνει τον Κώστα να παρομοιάζει τον εαυτό του, τώρα που ζει κι εργάζεται στη Γερμανία, με ένα «μικρόβιο»;
- 3 Στο τέλος του αποσπάσματος ο Κώστας συμπυκνώνει με ειρωνικό τρόπο το νόημα της ζωής του στη φράση: «[...] εδώ κατοίκησε κάποτε ο ξενότερος απ' όλους τους ξένους της πολιτείας των ξένων». Τι πιστεύετε ότι προκάλεσε αυτή την πικρή διαπίστωση του Κώστα;
- 4 Ο Κώστας είναι ένα απλοϊκό πρόσωπο, με λαϊκή καταγωγή. Εντοπίστε λέξεις και φράσεις του κειμένου στις οποίες φαίνεται αυτό.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Δείτε το εικαστικό έργο του Βλάση Κανιάρη και εξηγήστε τη σύνδεσή του με τη ζωή του Κώστα, όπως αυτή περιγράφεται στο απόσπασμα του Δ. Χατζή.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

Η επιστροφή του Αντρέα

Το μυθιστόρημα του Ηλία Βενέζη Γαλήνη (1939) έχει ως θέμα του την εγκατάσταση μιας ομάδας προσφύγων στην Ανάβυσσο της Αττικής, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922. Στον αγώνα για επιβίωση σε έναν άγνωστο και άγονο τόπο η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο συνυπάρχει με τη νοσταλγία για τις χαμένες πατρίδες και την αγωνία για την τύχη εκείνων που έμειναν κρατούμενοι στα καταναγκαστικά τάγματα εργασίας της Ανατολής. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Αντρέας, που γύρισε σώος ύστερα από δεκατέσσερις μήνες ομηρίας, κρύβει την πικρή αλήθεια από τη μάνα του Άγγελου, του φίλου του που πέθανε πριν να χαρεί τη μέρα της επιστροφής.

*Π*λησιάζανε οι Φωκιανοί* λαχανιασμένοι, στο απάνω χωριό, που είχαν οι άλλοι πρόσφυγες, οι Ανατολίτες, όταν σταματήσανε μονομιάς.

Ένας, μονάχος, ολομόναχος άνθρωπος πρόβαλε στο μονοπάτι. Είχε σκεπασμένο με τσουβάλια το κορμί του, το πρόσωπό του ήταν κίτρινο, ήταν ολομόναχος κι από πίσω του τρέχανε σκυλιά και τον γάβγιζαν, κι από πίσω του ήταν οι λόφοι.

Σκιά θανάτου σκέπασε μονομιάς το κοπάδι των Φωκιανών, ώσπου μια φωνή είπε με δέος:

— Αυτό είναι!

Κι ολοένα «αυτό» ερχόταν, μαζί με τα σκυλιά και με τους λόφους. Ύστερα ακούστηκε ένα μούρμουρο κι ύστερα ακούστηκε η φωνή του ξένου:

— Η μητέρα μου είναι εδώ;...

Τότε, αναγνωρίζοντας τη φωνή του, όλο το κοπάδι έπεσε πάνω του, φωνάζοντας:

— Είναι ο Αντρέας! Είναι ο Αντρέας της κυρά Σοφούλας!

Κι ύστερα άρχισαν να τον πνίγουν στα ρωτήματα:

— Μην είδες τον τάδε; Μην είδες τον τάδε;

Σαν φοβισμένο ζο, κάτω απ' το κύμα των ανθρώπων, μουρμούριζε, σαν να ζητούσε έλεος:

— Δεν ξέρω τίποτα... Δεν ξέρω τίποτα...

* **Φωκιανοί:** πρόσφυγες από το χωριό Φωκές της Μικράς Ασίας. Έχτισαν στην Ανάβυσσο το σημερινό συνοικισμό Νέα Φώκαια

Άρχισαν να βαδίζουν προς την Ανάβυσσο, ο αιχμάλωτος όδευε πρώτος και το πλήθος ακολουθούσε. Πλάι του έτρεχε λαχανιασμένος ο γιατρός Βένης.*

— Είναι ακόμα μακριά; ρώτησε ο Αντρέας μια στιγμή το γιατρό, γεμάτος αγωνία! Για όνομα του Θεού! Να φτάξουμε! Να φτάξουμε!

— Θα φτάξουμε, παιδί μου, θα φτάξουμε, έλεγε ο γιατρός. Να τα καλύβια μας, φαίνονται. Μπορείς να λες στους ανθρώπους ένα «ναι» ή ένα «όχι», αν είδες κανένα δικό τους... Ένα «ναι» ή ένα «όχι» – πόσο απλά, λοιπόν, είναι όλα εδώ...

— Η Άννα* ζει; ρώτησε μια στιγμή, μες στην αγωνία του, το αγόρι.

— Ναι, ζει. Εδώ είναι. Εδώ είναι κι η μητέρα του Άγγελου. Μαζί με κείνον δεν ήσαστε, όταν σας πιάσανε;

Τότε το παλικάρι έκανε ένα βίαιο κίνημα, σαν να ξυπνούσε από εφιάλτη.

— Τι είπες; λέει βίανουσα στο γιατρό.

— Είπα για τον ανιψιό μου τον Άγγελο. Θά 'ρθει με τ' άλλο βαπόρι;

Η φωνή που ρωτά είναι ήσυχη, γαλήνια – πώς γίνεται, λοιπόν, να ρωτούνε μ' αυτό τον απλό τρόπο εδώ οι άνθρωποι κι η φωνή τους να είναι τόσο ήσυχη;

— Θά 'ρθει με τ' άλλο βαπόρι; επιμένει η φωνή.

Πάλι.

— Θά 'ρθει λοιπόν;

Κι η σκληρή φωνή του αγοριού, σχεδόν άγρια, αδύνατη πια να κρατηθεί, τινάζεται σπαράζοντας:

— Ε, όχι! Δε θά 'ρθει! Δε θά 'ρθει! Μη με ρωτάτε πια! φώναζε απελπισμένα.

Κάθισε απότομα καταγής κι έκλεισε το πρόσωπό του με τις χούφτες του. Όλοι, τότε, κάνανε ένα βουβό κύκλο πάνω από κείνο το φάντασμα.

— Για ποιον λέει; ρωτούσαν σιγανά.

Μα ο γιατρός τούς παρακάλεσε ν' αραιώσουν τον κύκλο, να πάρει αέρα το παιδί. Γονάτισε πλάι του κι έπιασε το μέτωπό του, σαν να ήθελε να δει αν έχει πυρετό.

Ύστερα έσκυψε ακόμα πιο πολύ στ' αυτί του αγοριού, ικετεύοντας:

— Η μητέρα του, να μη μάθει τίποτα, του ψιθύρισε τρέμοντας από ταραχή. Θα πρέπει να περιμένει.

Κι ο Αντρέας χαμήλωσε το κεφάλι, πιο ήσυχος λίγο, στη γη.

— Ναι, δε θα μάθει.

* * *

[...] Γύρισε σαν άρρωστος, ένα αληθινό πτώμα στο καλύβι τους. Έτσι γίνεται κάθε μέρα. Είναι ένα φοβερό καθήκον που επαναλαμβάνεται, στερεότυπα, κάθε βράδυ,

* γιατρός Βένης: ένα κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος * Άννα: η κόρη του γιατρού

Από την ταινία 1922 του Νίκου Κούνδουρου

σαν κοντεύει να πέσει η νύχτα. Στην αρχή, τις πρώτες μέρες του γυρισμού του, ήταν τόσο μαρτυρικό, που κοίταζε πώς να το ξεφύγει. Ύστερα σιγά σιγά το συνηθισε, το είδε σαν χρέος. Όλα τα συνηθίζει κανείς. Συνηθίζει να ψάχνει μες στον εαυτό του κι άξαφνα να βλέπει πως είναι τόσο γυμνός και τόσο έρημος, σαν ν' αρχίζει μόλις, πρώτος απάνω στη γη, την ιστορία του ανθρώπου, μόλις και μόνος. Συνηθίζει να μην πιστεύει σε τίποτα και να μην ονειρεύεται, δηλαδή, να απογυμνώνεται από καθετί που μας συμφιλιώνει με τους ανθρώπους και με τη ζωή. Συνηθίζει και να σκοτώνει, τον εαυτό του, άλλους – κι όλα μέσα του να σωπαίνουν, και ο φόβος και η φαντασία και ο έλεος. * Όλα, λοιπόν, είναι μια απλή υπόθεση βαθμού, ως πού θα πέσεις. Έτσι συνηθίζεις κι αυτό, να κάθεσαι να λες κάθε μέρα ιστορίες σε μια μητέρα για ένα παιδί που δεν είναι πια να γυρίσει.

«Η μητέρα του να μη μάθει τίποτα», του είχε ξαναπεί ικετευτικά ο γερο-Βένης. «Μπορεί να περιμένει όλα τα χρόνια που της μένουν ακόμα και να μη λυγίσει. Αλλά να μην έχει να περιμένει – αυτό δεν το μπορεί».

* έλεος: το έλεος, η ανθρωπιά

Και για να μη μάθει κείνη η μητέρα τίποτα, ο Αντρέας κάθισε και της είπε μια ιστορία. Ήταν ένα παραμύθι όλο χρώμα και συγκίνηση, γεμάτο από καλοσύνη για δυο παιδιά που βρεθήκανε μες στο μπουρίνι του πολέμου, γεμάτο από ιερή ευγνωμοσύνη κι από θερμά δάκρυα.

— Ο Άγγελος θά 'ρθει με την άλλη αποστολή, ή με την άλλη, την άλλη. Θά 'ρθει — ήταν ο πρώτος λόγος που είπε στη μητέρα του φίλου του.

Κι ύστερα σαν ξεμοναχιαστήκανε, το ίδιο βράδυ, στο δωμάτιό της, η θεία Μαρία τον έβαλε και της είπε απ' την αρχή όλα, ένα ένα, πώς πέρασαν στην αιχμαλωσία, όλες οι μέρες τους, δεκατέσσερις μήνες.

Ήταν κι η δική του η μητέρα πλάι του, η θεία Σοφία. Ν' ακούσει και κείνη το παραμύθι και τίποτα άλλο να μη μάθει ποτέ. Αυτοσχεδίαζε τα γεγονότα, οι σκληρές γραμμές σβήνανε μες στο παραμύθι, έτσι όπως γίνεται στα παραμύθια με τους δράκους και με τα θεριά που τα λες μια νύχτα σ' ένα παιδί, να το αποκοιμίσεις. Η νύχτα είναι ήσυχη, πλάι εκεί κάθεται ένας μικρός άγγελος και χύνει το φως του προσώπου του απάνω στα μάτια του παιδιού, περιμένοντας νά 'ρθει η ώρα και να τα σφαλίσει. Όλα είναι ήμερα, οι δράκοι και τα θεριά σιγά σιγά σβήνουν μες σε τούτο το θερμό φως, μπερδεύονται, παίρνουν σχήματα απροσδιόριστα, το παιδάκι χαμογελά και τα μάτια αργά αργά βασιλεύουνε. Το παιδάκι αποκοιμήθηκε. Η ειρήνη να είναι μαζί του. Μια μητέρα πρέπει ν' αποκοιμηθεί. Ο Θεός να είναι μαζί της.

Έλεγε, λοιπόν, το παραμύθι που είπε ο Αντρέας στη θεία Μαρία:

«Στο δρόμο που πηγαίνανε, λέει, στη μεγάλη πορεία για το εσωτερικό της Ανατολής, περπατούσανε όλο μέσα σε μεγάλα δάση, ανάμεσα σε καταρράχτες και σε σκιερά φαράγγια. Επειδή δεν είχανε δάση στα μέρη τους, εξόν απ' τα δάση των ελιών, ήτανε πλημμυρισμένοι από έναν αλλόκοτο φόβο, μια παράξενη γοητεία. Παράξενα πουλιά πετούσαν αποδώ και αποκεί, αλλόκοτα χρώματα και το βράδυ σαν έπεφτε ο ήλιος, οι σκιές μεγάλωναν και χάνονταν σ' ένα βάθος, όπου σταματούσε η ματιά του ανθρώπου. Στρατοπεδεύανε όπου τους έβρισκε η νύχτα, μες στα δάση και μες στα σκιερά φαράγγια. Σαν έβγαιναν τα πρώτα άστρα πάνω στον ουρανό, το δάσος άρχιζε να ταράζεται απ' τις άγριες φωνές των θεριών που ξεμπουκέρνανε απ' τις φωλιές τους, να βρουν τη λεία τους. Οι αιχμάλωτοι δε φοβούντανε τότε, γιατί ανάβανε μεγάλες φωτιές που τους προστατεύανε. Οι φλόγες πετούσαν απηλά και τα κλωνιά των αιωνόβιων δέντρων γέρναν αποπάνω τους, σαν μια επίκληση στην ιερή φλόγα, να τα πάρει και να ησυχάσουνε, γιατί πολύ έζησαν και πολύ επερίμεναν. Τα θεριά, τότε, δεν κοντεύανε, μονάχα τις φωνές τους ακούγανε. Όσπου κι αυτές, όσο η νύχτα προχωρούσε, σιγά σιγά αδυνάτιζαν. Αδυνάτιζαν ώσπου γίνονταν ένα σιγανό βογκητό, σιγανό και σχεδόν ανθρώπινο, που δενόταν πάνω στα

φύλλα και στους σκληρούς κορμούς, πάνω στον αγέρα και στους ανθρώπους για να τους αποκοιμίσει.

Έτσι γινόταν τις νύχτες. Τις μέρες, στην πορεία, τους σταματούσαν σε καθαρά τρεχάμενα νερά και πίνανε, σε στάνες και σε καλύβες.

Οι χωριάτες τούς φιλεύανε ψωμί σταρένιο και γάλα, ύστερα βγαίνουν στις πόρτες, και τους ευχόντανε ο Θεός να είναι μαζί τους, στο δρόμο τους. Αυτοί οι χωριάτες δεν ξέρανε αν ήταν πόλεμος ή αν τελείωσε, δεν ξέρανε τίποτα. Ξέραν μονάχα πως άνθρωποι τους ζητούσαν ψωμί και το δίνανε με την απλότητα που έχουν όλες οι μεγάλες πράξεις.

Μια βραδιά νυχτωθήκαν σ' ένα χωριό, σκαρφαλωμένο σ' ένα βουνό γεμάτο πεύκα. Αποκεί, στο μεγάλο εκείνο ύψος, ήταν η τελευταία φορά που είδανε τη θάλασσα.

Έπεφτε ο ήλιος όταν κάποιος γύρισε πίσω και την είδε. Ήταν ένα μακρινό γαλανό στρώμα, μια λουρίδα που μόλις ξεχώριζε μέσα απ' τ' άνοιγμα του βουνού.

“Παιδιά”, είπε τότε ο σύντροφός τους. “Η θάλασσα”.

Όλοι, τότε, γύρισαν προς τη φευγαλέα γραμμή, που σε λίγο θα χανότανε για πάντα απ' τα μάτια τους. Την κοιτάζανε. Είχε αγέρα και κει κάτω θα ήταν ταραγμένη η θάλασσα και τα κύματα θ' ανεβοκατέβαιναν, το ένα πίσω απ' τ' άλλο. Τα υποπτευόντανε. Μα στα μάτια τους, που μέναν στυλωμένα εκεί, δεν έφτανε μήτε η ελάχιστη κίνηση. Τίποτα. Το πέλαγο έμενε έτσι ακίνητο, με τις μεγάλες ραβδωτές γραμμές που θα ήταν τα κύματα, έτσι ακίνητα γιατί βαρέθηκαν.

Αυτό στάθηκε η μοναδική τους πίκρα, ύστερα από τόσες μέρες πορεία. Μα σαν μπήκανε στο χωριό του δάσους οι γυναίκες τρέξανε να τους φιλέψουν. Τους βάλαν σε μια μεγάλη καλύβα, τους φέρανε ζεστό σπιτίσιο τραχανά και φάγανε, τους φέραν και δαδιά και τ' ανάψανε, γιατί η νύχτα ήταν κρύα. Με τον Άγγελο, πλαγιαζάν, ο Αντρέας, πάντα μαζί μαζί αγκαλιασμένοι, έναν ύπνο μακάριο και ατάραχο.

— Μα κείνοι οι άνθρωποι δεν ξέρουν, λοιπόν, τίποτα απ' τον πόλεμο; ρωτούσε η θεία Μαρία συγκινημένη.

— Α, όχι, δεν ξέραν τίποτα εκεί πάνω, της έλεγε ο Αντρέας. Δεν ξέραν τίποτα, σαν να τους είχαν ξεχάσει μες στην ερημιά τους οι άλλοι άνθρωποι. Σαν να τους είχε ξεχάσει κι ο ίδιος ο Θεός τους. Έμειναν απλοί και καλοί. Ζούσαν με τα πρόβατά τους και με τα γεννήματα που τους έδινε η καλή γη, που τη βρέχαν με τον ιδρω τους. Κι έτσι που ξεπέφτανε, άξαφνα, τούτοι οι δυστυχισμένοι μες στην ειρήνη τους, ήτανε σαν πλάσματα που τα έστελνε ο προφήτης για να δοκιμάσει αν η καρδιά τους έμεινε πάντα καθαρή κι αλέκιστη».

Οι δυο μητέρες, του Αντρέα και του Άγγελου, κάθονταν εκεί και κλαίγανε, όσο ξετυλιγότανε το παραμύθι. Ήταν δάκρυα που χύνονταν από ευγνωμοσύνη προς τον άνθρωπο, γιατί έμεινε καλός.

— «Όταν τελείωσε η πορεία, πιάσαμε δουλειά στα τρένα, συνέχισε. Αδειάζαμε βαγόνια φορτωμένα με γεννήματα. Μια εύκολη δουλειά. Ύστερα μας πήγαν σ' ένα χωριό. Ήταν χειμώνας πια κι είχε πέσει το πρώτο χιόνι. Σε κείνο το χωριό, μια μέρα, μέσα στο θολάμι που σταλιάζαμε, ήρθε και μας βρήκε ο Κιαμήλ μπέης, ένας γιατρός. Μας τράβηξε αποκεί μέσα και μας έδωσε ζεστά ρούχα. Μας ρώτησε τι κάναμε στην πατρίδα μας και του είπαμε πως πηγαίναμε ακόμα στο Γυμνάσιο. Ήταν και κείνος νέο παιδί, ότι* είχε τελειώσει τις σπουδές του κι ήμαστε οι τρεις σαν αδέρφια.

Ύστερα φύγαμε πάλι αποκεί και πιάσαμε δουλειά σ' ένα τσιφλίκι.* Ήταν ημέρα εκεί, σαν να μην ήταν πόλεμος. Μπορούσαμε να κάνουμε την προσευχή μας αν θέλαμε, μπορούσαμε να τραγουδούμε, κανένας δε μας εμπόδιζε. Όταν ερχόνταν οι αφέντες να κυνηγήσουν αγριογούρουνα, μας παίρναν και μας μαζί τους μες στο ρουμάνι.* Εκεί, σε κείνη την ήσυχη γωνιά, μας βρήκε η ειρήνη. Εμένα με πήρε η πρώτη αποστολή για την Ελλάδα. Ο Άγγελος θα ερχόταν με την άλλη, ή με την άλλη».

Σαν αποχαιρετιστήκανε, λέει, με τον Άγγελο, ο τελευταίος λόγος εκεινού ήταν νά 'ρθει στη μητέρα του και να της φέρει χαιρετίσματα. Πήγανε, λέει, μαζί με τον Άγγελο πάνω απ' τον τάφο ενός συντρόφου τους, που είχε πεθάνει ήσυχια μια απ' τις τελευταίες μέρες του καλοκαιριού. Δεν είχε τίποτα, μονάχα μια ανεξήγητη μελαγχολία, που εκείνοι δεν την καταλαβαίνανε. Τον είχανε θάψει εκεί κοντά, σ' ένα ρέμα, κάτω από μια λεύκα. Οι ροδοδάφνες γέρναν τα κλώνια τους πλάι και σαν έπαιρνε να βραδιάσει του κάναν σκιά. Εκεί που πήγε ο Αντρέας ν' αποχαιρετίσει, για τελευταία φορά, τον πεθαμένο φίλο τους, εκεί, πάνω απ' τον τάφο του, αποχαιρετιστήκανε και με τον Άγγελο. «Να πας στη μητέρα μου χαιρετίσματα και να της πεις πως είμαι καλά και δε θ' αργήσω».

.....

Έτσι τελείωσε το παραμύθι. Ο Αντρέας φοβόταν πως δε θα τον πιστεύανε οι δυο μητέρες. Οι εφημερίδες ήταν γεμάτες από φοβερές αφηγήσεις. Στόμα με στόμα το έπος της Ανατολής προσπαθούσε να σχηματισθεί, μέσα στη φαντασία των ανθρώπων, που δεν το έζησαν.

Γι' αυτό ο Αντρέας φοβόταν πως η θεία Μαρία δε θα τον πίστευε. Μα φαίνεται ήταν ζεστή η φωνή του. Κι έπειτα πάσχει κανείς μονάχα για να ελπίζει. Είναι, ίσως, αυτό, η πιο καθαρή συνείδηση του μέλλοντος.

— Πόσο διαφορετικά τα φανταζόμαστε τα πράγματα εμείς εδώ, του είπε μονάχα η μητέρα του φίλου του. Πατί έλεγε ο κόσμος...

* **ότι**: μόλις * **τσιφλίκι**: αγρόκτημα πολύ μεγάλης έκτασης το οποίο καλλιεργούσαν εργάτες γης * **ρουμάνι**: δασώδης περιοχή

— Ο κόσμος έχει φαντασία, της αποκρίθηκε. Το κακό είναι πως δεν μπορούσαμε να σας γράψουμε. Αλλιώς θα ξέρατε...

— Ναι, είτε εκείνη. Η σιωπή ήταν φοβερή.

Η. Βενέζης, *Γαλήνη*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Στο πρώτο μέρος του αποσπάσματος εμφανίζεται, ύστερα από πολύμηνη αιχμαλωσία, ένας νέος από το χωριό των Φωκιανών προσφύγων. Βρείτε τα στοιχεία που αποδίδουν την εξωτερική του εμφάνιση και συνδυάστε τα με εκείνα που αναφέρονται στην ψυχολογική του κατάσταση.
- 2** Γιατί ο αφηγητής ονομάζει «παραμύθι» την ιστορία που διηγείται ο Αντρέας στη θεία Μαρία; Πώς αιτιολογεί αυτόν το χαρακτηρισμό;
- 3** «Μα κείνοι οι άνθρωποι δεν ξέραν, λοιπόν, τίποτα απ' τον πόλεμο;»: Γιατί η θεία Μαρία κάνει αυτή την ερώτηση; Ποια είναι η συμπεριφορά αυτών των ανθρώπων; Βρείτε και σχολιάστε τις φράσεις που αναφέρονται στο συγκεκριμένο θέμα.

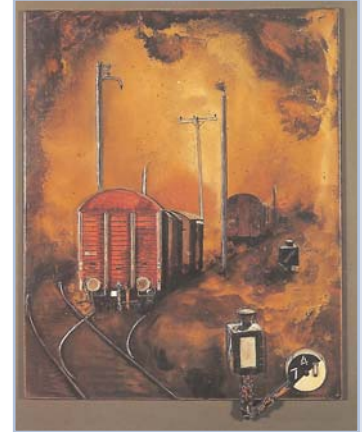
ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Επισκεφθείτε το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Κυδαθηναίων 11, Πλάκα, τηλ. 210 3239225, <http://www.users.otenet.gr/~kms/>), με σκοπό να δείτε και να συγκεντρώσετε υλικό (φωτογραφίες, κείμενα, έγγραφα κ.ά.) για τους Μικρασιάτες πρόσφυγες και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν όταν ήρθαν στην Ελλάδα.

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ

Για τον όρο «μετανάστες»

Ο σημαντικός Γερμανός συγγραφέας Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898-1956) έγραψε το ποίημα αυτό το 1937, όταν ζούσε ως αυτοεξόριστος στη Σκανδιναβία, κατατρεγμένος από τη χιτλερική εξουσία. Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος δεν είχε ακόμη ξεσπάσει, αλλά το ναζιστικό καθεστώς είχε ήδη δώσει δείγματα του βίαιου και απάνθρωπου προσώπου του με την άγρια καταδίωξη των Εβραίων και των αντιφρονούντων Γερμανών. Πολλοί δημοκρατικοί καλλιτέχνες και διανοούμενοι διώχτηκαν ή αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, για να γλιτώσουν από την ηθική και σωματική τους εξόντωση.

Στέλιος Μαυρομάτης,
Τρένο

Λαθεμένο μού φαινόταν πάντα τ' όνομα που μας δίνουν:
«Μετανάστες».
Θα πει, κείνοι που αφήσαν την πατρίδα τους. Εμείς, ωστόσο,
δε φύγαμε γιατί το θέλαμε,
λεύτερα να διαλέξουμε μιαν άλλη γη. Ούτε
και σε μιαν άλλη χώρα μπήκαμε
να μείνουμε για πάντα εκεί, αν γινόταν.
Εμείς φύγαμε στα κρυφά. Μας κυνηγήσαν, μας προγράψανε.
Κι η χώρα που μας δέχτηκε, σπίτι δε θα 'ναι, μα εξορία.
Έτσι, απομένουμε δω πέρα, ασύχαστοι, όσο μπορούμε πιο κοντά
στα σύνορα,
προσμένοντας του γυρισμού τη μέρα, καραδοκώντας το παραμικρό
σημάδι αλλαγής στην άλλην όχθη, πνίγοντας μ' ερωτήσεις
κάθε νεοφερμένο, χωρίς τίποτα να ξεχνάμε, τίποτα
ν' απαρνιόμαστε,
χωρίς να συχωράμε τίποτ' απ' όσα έγιναν, τίποτα δε συχωράμε.
Α, δε μας ξεγελάει τούτη η τριγύρω σιωπή! Ακούμε ίσαμ' εδώ
τα ουρλιαχτά που αντιλαλούν απ' τα στρατόπεδά τους. Εμείς
οι ίδιοι
μοιάζουμε των εγκλημάτων τους απόηχος, που κατάφερε

τα σύνορα να δρασκελίσει. Ο καθένας μας,
περπατώντας μες στο πλήθος με παπούτσια ξεσκισμένα,
μαρτυράει την ντροπή που τη χώρα μας μολεύει.
Όμως κανένας μας
δε θα μείνει εδώ. Η τελευταία λέξη
δεν ειπώθηκε ακόμα.

Μπ. Μπρεχτ, *Ποιήματα*,
μτφρ. Μάριος Πλωρίτης, Θεμέλιο

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Γιατί ο ποιητής θεωρεί λαθεμένο τον όρο «μετανάστες»; Απαντήστε στην ερώτηση χρησιμοποιώντας τις φράσεις του ποιήματος που υποστηρίζουν την άποψή του.
- 2 Ο ποιητής μιλάει σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Ποιους εκπροσωπεί και ποια είναι η άποψή του για την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στην πατρίδα τους;
- 3 «Α, δε μας ξεγελάει... δρασκελίσει». Εντοπίστε την αντίθεση που υπάρχει στο σημείο αυτό και σχολιάστε τη.
- 4 «Η τελευταία λέξη δεν ειπώθηκε ακόμα». Σήμερα, με την ιστορική γνώση που διαθέτουμε σχετικά με τα γεγονότα που ακολούθησαν την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, πώς θα μπορούσαμε να σχολιάσουμε αυτήν τη φράση;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Κάτω από ποιες περιστάσεις της ελληνικής ιστορίας υπήρξαν πολιτικοί πρόσφυγες, δηλαδή άνθρωποι που αναγκάστηκαν να φύγουν από την πατρίδα τους λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων; Ποιες οι συνέπειες στην ελληνική κοινωνία από τη φυγή των πολιτικών προσφύγων; (Απευθυνθείτε στον καθηγητή της Ιστορίας για να σας δώσει γενικές κατευθύνσεις στην έρευνά σας.)

Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898-1956)

Γερμανός ποιητής και σημαντικός θεατρικός συγγραφέας. Από το 1933 ως το 1947 έζησε αυτοεξόριστος στη Σκανδιναβία και στις ΗΠΑ, εξαιτίας του ναζιστικού καθεστώτος που επικρατούσε στην πατρίδα του. Το καθεστώς αυτό έριξε στην πυρά τα βιβλία του και του αφαιρέσε την ιθαγένεια, κηρύσσοντάς τον ανεπιθύμητο στην πατρίδα του. Τα πιο πολλά ποιήματά του συγκεντρώθηκαν στον τόμο *Ποιήματα του Σβένμπορ* (1939) και διακρίνονται για την ανθρωπινή ευαισθησία και τον κοινωνικό τους προβληματισμό.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ
Γλυκό του κουταλιού

Μεγάλο μέρος της ποίησης του Κύπριου ποιητή Κυριάκου Χαραλαμπίδη απηχεί το ιστορικό γεγονός της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974 και τις κατοπινές δραματικές συνέπειες της κατοχής του μισού σχεδόν νησιού. Ο ίδιος ο Χαραλαμπίδης είναι ένας από τους πρόσφυγες της τουρκικής εισβολής (το χωριό όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε βρίσκεται στην κατεχόμενη περιοχή της Αμμοχώστου). Στο ποίημα «Γλυκό του κουταλιού», που προέρχεται από την ποιητική συλλογή Δοκίμιν (2000), αν και δε γίνονται σαφείς αναφορές σε ιστορικά γεγονότα και γεωγραφικούς τόπους, ο αφηγητής επισκέπτεται το πατρικό σπίτι του στην κατεχόμενη περιοχή και βρίσκει εκεί την καινούρια ένοικο του σπιτιού, μια λαϊκή γυναίκα, μάλλον μεγάλης ηλικίας, της οποίας η εθνική ταυτότητα δεν αναφέρεται.

*Ν*α ιδώ ποιος είμαι ζύγωσα και πούθε
το χώμα μου κρατά. Μπήκα και στάθηκα
στο σπίτι τ' αλμυρό, σιμά σε λάκκο.

Μια μαντιλοδεμένη μου 'φερε νερό,
μου πρόσφερε γλυκό· ευχαριστώ την.

Έκοψε και καρπούς από τον Κήπο
του ποθητού σπιτιού μου, φρούτα λαμπερά
ό,τι λογής, διάχυτα με χείλη
πραγματικά και μέλη εμποτισμένα
στην καλοσύνη της χαράς αντιδωρήματα.

Της είπα ευχαριστώ, αναθάρρησα και ζήτησα
το σπίτι μου να ιδώ, αν επιτρέπεται.

«Και βέβαια επιτρέπεται», μου λέει·
«μπορείς να 'ρθεις και στην κρεβατοκάμαρα».

Μπαίνω, θωρώ τη μάνα μου στον τοίχο
να με κοιτάει από 'να κάδρο. Αφήνω
την εντροπή και γύρευα να πάρω
τη μάνα μου ο δόλιος απ' την Τροία.*

«Πάρτηνε», λέει αυτή σαν καλογέλαστη,
«τι να την κάνω τώρα πια που ξέρω;
Να πούμε την αλήθεια, τη νομίσαμε
ηθοποιό με κείνη την κοτσίδα
και τα λουλούδια γύρω της και με τη χάρη
που την ομπρέλα της κρατεί».

Άξιζε βέβαια να προσθέσει και το χέρι
που γαντοφορεμένο, ραδινό*
σε καναπέ ακουμπούσε· αλλά τι περιμένεις;

Σάμπως γνωρίζει πόσοι αιώνες κύλησαν
ίσαμε που να φτάσουμε στη σύνταξη
γλυκό του κουταλιού; μεγάλο θέμα.

Πάλι καλά που μ' άφησε και μπήκα
στο σπίτι μου το πατρικό η γυναίκα.
Μη συνεχίσουμε άλλο και αγριέψει.
Το μόνο που εύχομαι: από καιρού εις καιρό
να 'χω την άδειά της να ξανάβλεπα
την όψη τη γλυκιά του ποθητού μου.

Κ. Χααραλαμπίδης, *Δοξίμω*, Άγρα

* **απ' την Τροία:** ο ποιητής εδώ εκμεταλλεύεται το γνωστό από την αρχαιοελληνική μυθολογία επεισόδιο της φυγής του Αινεία από την Τροία. Ο Αινείας ήταν ήρωας και από τους σπουδαιότερους υπερασπιστές της πόλης κατά τον Τρωικό πόλεμο. Απελπισμένος από την άλωση της Τροίας, ήταν αυτός που εγκατέλειψε τελευταίος την πόλη. Φεύγοντας, πήρε τον πατέρα του και τα αγάλματα των εφέστιων θεών στους ώμους

* **ραδινό:** λεπτό και ευλύγιστο, λυγερό

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια είναι για τον αφηγητή του ποιήματος η ψυχολογική και συναισθηματική σημασία της επίσκεψης στο πατρικό του σπίτι; Βρείτε και σχολιάστε τους στίχους στους οποίους κυρίως φαίνεται η σημασία αυτή.
- 2 Σε ποιους στίχους του ποιήματος φαίνεται η σχέση του αφηγητή με τη νέα κάτοικο του πατρικού σπιτιού του; Πώς θα χαρακτηρίζατε αυτήν τη σχέση;
- 3 Σε ορισμένα σημεία του ποιήματος χρησιμοποιούνται ασυνήθιστες λέξεις και γλωσσικές διατυπώσεις. Αφού επισημάνετε τα σημεία αυτά, σχολιάστε τη χρήση τους.
- 4 Συγκρίνετε τις δυο γυναικείες μορφές που παρουσιάζονται στο ποίημα, τη μάνα στη φωτογραφία και την καινούρια ένοικο του σπιτιού.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Πώς υποδέχεται η νέα κάτοικος του σπιτιού τον αφηγητή; Συζητήστε με την καθηγήτρια Οικιακής Οικονομίας για τα έθιμα της φιλοξενίας και για τον τρόπο περιποίησης των ξένων στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη κοινωνία.

Σπύρος Βασιλείου,
Το γλυκό του κουταλιού

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ

Δύο γράμματα της Χαράς

Το βιβλίο του Θανάση Βαλτινού Στοιχεία για τη δεκαετία του '60 (1989), που ο ίδιος το χαρακτηρίζει μυθιστόρημα, συντίθεται από διάφορα, ασύνδετα μεταξύ τους, κείμενα. Τα περισσότερα από τα κείμενα αυτά είναι γραμμένα από το συγγραφέα σαν επιστολές και δημοσιογραφικά ρεπορτάζ που περιγράφουν καταστάσεις και αποδίδουν τα ήθη και τη νοοτροπία της δεκαετίας του 1960. Η δεκαετία αυτή χαρακτηρίστηκε από το φαινόμενο της μαζικής μετανάστευσης των Ελλήνων προς διάφορες μακρινές χώρες. Τα δύο γράμματα που θα διαβάσετε τα γράφει η Χαρά, μια Ελληνίδα μετανάστρια στο Γιοχάνεσμπουργκ της Νότιας Αφρικής, η οποία έχει δυο μικρές κόρες, την Κωνσταντίνα και την Άννα. Τα γράμματα απευθύνονται στα δυο αδέρφια της, τη Μαρία και το Λουκά, που ζουν στην Αθήνα.

1

Γιοχάνεσμπουργκ, 11.9.1968

Αγαπημένη μου Μαρία,

Χθες έλαβα το γράμμα σου το οποίο δε χόρταινα να διαβάζω με τα τόσα νέα. Λες να έχουμε κανένα ειδύλλιο* Νίκου-Ισιμήνης; Μακάρι, αν είναι για καλό. Ευχαριστήθηκα που είχες πολύ κόσμο στη γιορτή σου, αν και καλοκαίρι. Το δικό μου δώρο θα το λάβεις το Δεκέμβριο που προγραμματίζουμε να έρθουμε για διακοπές. Σε ευχαριστώ και για τα περιοδικά πάρα πολύ, δεν έπρεπε όμως να δώσεις τόσα χρήματα για ταχυδρομικά. Ο Γεράσιμος λέει την επόμενη φορά να μην τα κλείσεις σε φάκελο, αλλά να τα κάνεις ρολό ώστε να φαίνονται περιοδικά, οπότε καταβάλλεις* πολύ λιγότερα τέλη.* Άρχισα να τα διαβάζω και θα τα «ξεκοκαλίσω» μέχρι να λάβω τα άλλα. Εδώ αργούν να έλθουν, μήνα και παραπάνω. Να φανταστείς ότι ούτε η προηγούμενη Γυναίκα υπάρχει ακόμη αλλά ούτε και το Πάνθεον της 26ης Ιουλίου. Πάντως χρέωνέ με ό,τι ξοδεύεις γι' αυτά. Έγραψα του Βασίλη επίσης. Είχε ανησυχήσει και μας τηλεφώνησε αν κάτι δεν πηγαίνει καλά να γυρίσω πίσω με τα παιδιά. Του έγραψα ότι χρειάστηκε να επισκεφτώ γιατρό τρεις φορές. Πατί πράγματι ήμουν άσχημα από μελαγχολία, κι αυτό όχι λόγω νοσταλγίας όσο γιατί δεν υπάρχει τρόπος να ασχοληθώ με κάτι. Δεν ξέρεις, Μαρία,

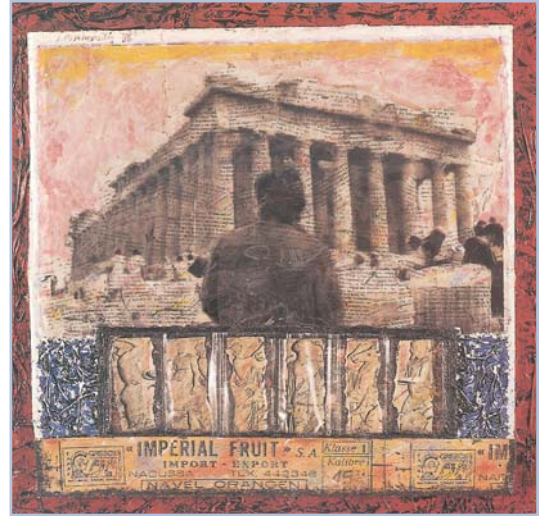
* **ειδύλλιο**: ερωτική ιστορία * **καταβάλλεις**: πληρώνεις * **τέλη**: ταχυδρομικά έξοδα

πώς αργούν να περάσουν οι ώρες όταν κοιτάς συνέχεια το ρολόγι. Μου έγινε εφιάλτης, και το πρωί ξυπνάω με την ιδέα ότι δεν έχω τι να κάνω. Ο γιατρός μου έδωσε ηρεμιστικά αλλά δε με βοήθάν και πολύ. Έτσι από σήμερα ο Γεράσιμος με πήρε στη δουλειά. Άρχισε να μου μαθαίνει τα διάφορα μηχανήματα, τηλέτυπα* κτλ. Ελπίζω να τα καταφέρω, δεν είναι δύσκολα, τουλάχιστον να ξεχνιέμαι. Πες του Βασίλη ότι τώρα πηγαίνω καλύτερα, και με τη σκέψη ότι θα εργάζομαι θα ησυχάσουν τα νεύρα μου. Ελπίζω να πάρω και λίγο βάρος γιατί έχω ήδη χάσει τρία κιλά. Είμαι τώρα 49. Αυτή τη στιγμή έχουμε μεσημβρινή διακοπή. Σου γράφω από το γραφείο. Γράφε μου όσο μπορείς πιο συχνά, τα γράμματά σου μου δίνουν αισιοδοξία, τα νέα σας που μαθαίνω. Έγραψα χτες και της μαμάς. Χάρηκα που ο μπαμπάς πάει καλύτερα. Πες της Ρίας ότι στο γράμμα της θα απαντήσω αύριο. Η Ζωή τι κάνει; Στο φλιτζάνι μου είπαν για ένα στεφάνι.* Ποια θα παντρευτεί πρώτη εσύ ή εκείνη; Περιμένω να ακούσω ευχάριστα. Οι μικρές σου στέλνουν φιλιά. Κάθε μέρα σάς θυμούνται όλους και σας αναφέρουν. Βλέπεις δεν έχουν παιδιά να παίξουν στο σπίτι και όλο για την Αθήνα μιλάνε μεταξύ τους. Σε αφήνω για να συνεχίσει ο Γεράσιμος.

Σε φιλώ
Χαρά

Μαρία, ευχαριστώ για τη γραβάτα. Οι κοπέλες του γραφείου λένε ότι είναι πολύ sexy. Οι καημένες συγγέουν εξόφθαλμα* πράγματα! Παρακάλεσε το Γιώργο να ρωτήσει πόσο πιάνουν* εκεί οι monie camera Canon auto zoom 814 και 1214. Γράψε μου.

Φιλιά σε όλους
Jerry

Γιάννης Ψυχοπαίδης,
Το γράμμα που δεν έφτασε

* **τηλέτυπο**: συσκευή που αποτυπώνει σε ταινία το τηλεγράφημα * **στεφάνι**: γάμος * **εξόφθαλμο**: ολοφάνερο * **πιάνουν**: κοστίζουν

2

Ποχάνεσμπουργκ, 31.3.1969

*Α*γαπημένε μου Λουκά,

Για μένα τώρα εδώ ένα γράμμα είναι μεγάλη υπόθεση και ιδίως από δικά μου πρόσωπα. Παρόλο που στην αρχή έρχονταν στιγμές που νόμιζα ότι δε θα μπορέσω να ζήσω σ' αυτή τη χώρα, τώρα έχω βρει κάποιο ρυθμό και είμαι καλύτερα. Πρέπει πάντως να συνεχίζω τα χάπια που μου έδωσε ο γιατρός για τα νεύρα. Με στενοχωρεί το σχολείο των παιδιών, θα ξεχάσουν τα ελληνικά, κάνουν μόνο μία ώρα την ημέρα και εκείνη όχι κανονικά. Στα αγγλικά πηγαίνουν καλά. Γράψε μου τη γνώμη σου: η Μαρία λέει ότι φτάνει να μορφωθούν και δεν έχει σημασία σε ποια γλώσσα. Στείλε μου κανένα βιβλίο, κατάλληλο για μένα, όχι βαρύ, τους *Πανθέους** τους τελείωσα. Της Άννας τής αρέσει επίσης να διαβάζει, της πήρα κάτι από εδώ, αλλά δεν έχουν βέβαια και σπουδαία πράγματα. Η Κωνσταντίνα δεν έμαθε ακόμα να γράφει. Τα είπε πάντως της Άννας να σου γράψει αυτό που θέλει. Ο Γεράσιμος είναι καλά. Πολλές ευθύνες μέχρι να οργανωθεί το γραφείο και συχνά έχω την εντύπωση ότι του φορτώσαμε κι εμείς παραπανίσιες σκοτούρες έως ότου τακτοποιηθούμε. Στην Καλλιόπη χαιρετισμούς, αν τη βλέπεις ακόμη.

Από όλους μας πολλά φιλιά
Χαρά

*Θ*εέ Λουκά,

Σήμερα διάβασα το γράμμα σου. Εμένα μου αρέσει η Νότιος Αφρική. Και να σου πω γιατί μου αρέσει. Πρώτον το Σάββατο δεν έχουμε σχολείο. Διάβασα ένα βιβλίο, *Στα χρόνια της σκλαβιάς* του Αλέξη Δαφνομήλη, και μου άρεσε πολύ. Θέλω να μου στείλεις ένα βιβλίο, στα χρόνια μου, από τους βυζαντινούς χρόνους. *Τα κάστρα του Μωριά* το έχω διαβάσει. Η Κωνσταντίνα θέλει να της στείλεις ένα βιβλίο με παραμύθια και εικόνες.

Σε φιλούμε και οι δύο

Θ. Βαλτινός, Στοιχεία για τη δεκαετία
του '60, Στιγμή

* *Οι Πανθέοι*: μυθιστόρημα του Τάσου Αθανασιάδη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Και στα δύο γράμματα γίνονται πολλές αναφορές σε πρόσωπα της οικογένειας και σε οικογενειακές καταστάσεις. Ποια σημασία έχουν οι οικογενειακοί δεσμοί για τη Χαρά αλλά και για τους παραλήπτες των επιστολών της, τη Μαρία και το Λουκά;
- 2 Γιατί η Χαρά χρειάστηκε να επισκεφτεί το γιατρό αρκετές φορές και πώς αντιμετωπίζει τα προβλήματά της;
- 3 Ποια εντύπωση σας δημιουργεί το γεγονός ότι στο υστερόγραφο της πρώτης επιστολής ο Γεράσιμος υπογράφει με το αγγλικό όνομα Jerry;
- 4 Το υστερόγραφο του δεύτερου γράμματος το γράφει η Άννα, η μεγαλύτερη κόρη της Χαράς, που πρέπει να είναι στην ηλικία των 8 περίπου ετών. Η Άννα δε συμμερίζεται τις ανησυχίες της μητέρας της. Πώς αντιμετωπίζει εκείνη τη μετανάστευση της οικογένειας στη Νότια Αφρική;
- 5 Περιγράψτε τους τρεις διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους τα μέλη της οικογένειας (Χαρά, Γεράσιμος, Άννα) βιώνουν την ξενιτιά.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Στην αρχή του πρώτου γράμματός της η Χαρά γράφει για τα περιοδικά: «Εδώ αργούν να έλθουν, μήνα και παραπάνω». Εντοπίστε στον παγκόσμιο γεωγραφικό χάρτη τα βασικά σημεία προορισμού των Ελλήνων μεταναστών στη δεκαετία του 1960 (Γερμανία, Αυστραλία, ΗΠΑ, Καναδάς, Νότια Αφρική) και προσπαθήστε να βρείτε τις χιλιομετρικές αποστάσεις από την Ελλάδα.
- ◆ Συγκεντρώστε πληροφορίες για τα ελληνικά βιβλία που αναφέρονται στις δύο επιστολές (*Οι Πανθέοι, Στα χρόνια της σκλαβιάς, Τα κάστρα του Μωριά*). Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές, γράψτε ένα σύντομο κείμενο με σκοπό να εξηγήσετε το ρόλο του ελληνικού βιβλίου στη ζωή των ξενιτεμένων, της Χαράς και της Άννας.

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

Αναμνήσεις της Κωνσταντίνας από τη Γερμανία

Στο μυθιστόρημα Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της (2002) η Άλκη Ζέη αφηγείται τις περιπέτειες μιας έφηβης που έρχεται στην Ελλάδα χωρίς τους γονείς της, για να ζήσει προσωρινά με τη γιαγιά της, ύστερα από εφτάχρονη παραμονή στη Γερμανία. Οι δυσκολίες προσαρμογής της Κωνσταντίνας στη νέα πραγματικότητα, μακριά από το σπίτι της και τους συμμαθητές της, την οδηγούν σε επικίνδυνους δρόμους, από τους οποίους όμως θα διαφύγει τελικά χάρη στη θέλησή της για ζωή και στην αγάπη των καινούριων της φίλων. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, η δεκατριάχρονη ηρωίδα αναπολεί τις πρώτες μέρες στο Άαχεν και τη γνωριμία της με το περιβάλλον του γερμανικού σχολείου, στο οποίο η μητέρα της εργάζεται ως δασκάλα της ελληνικής γλώσσας.

Λένε πως άμα πνίγεσαι στη θάλασσα, πριν βουλιάξεις για τα καλά, περνάει από μπροστά σου, σαν κινηματογραφική ταινία, όλη σου η ζωή. Κι εμένα τώρα, που βουλιάζω στη στεριά, περνάει από μπροστά μου όλη μου η ζωή στο Άαχεν.

Το σπίτι μας, σ' ένα μεγάλο δρόμο με δέντρα και στη μέση παρτέρια με λουλούδια.

Μένουμε στον τρίτο όροφο, και στο ισόγειο είναι το μαγαζί που πουλάει τα ψωμάκια. Το δωμάτιό μου μεγάλο, μ' ένα κρεβάτι σχεδόν διπλό, μπρούντζινο, σαν του παλιού καιρού, με τσέκι* και κουνουπιέρα να το σκεπάζει ολόκληρο και να χώνεσαι μέσα να κάνεις όνειρα ξύπνια. Το είχα δει σε μια βιτρίνα, όταν πήγαμε με τη μαμά και τον μπαμπά να διαλέξουμε έπιπλα. «Αυτό θέλω». Εκείνοι γέλασαν. «Ας της κάνουμε το χατίρι», είπε ο μπαμπάς και μου το πήραν. Όταν μας το έφεραν στο σπίτι, ξάπλωνα με τις ώρες. Μια τρύπωνα κάτω από την κουνουπιέρα, μια την άνοιγα και κοίταζα απέναντι, από το μεγάλο παράθυρο που έπιανε όλο τον τοίχο, τα φανάρια της Άννα-στράσσε – ένα δρόμο όχι πολύ μεγάλο, στολισμένο με παλιά φανάρια.

Εκεί πηγαίναμε με τον μπαμπά, μόλις τελειώνα τα μαθήματά μου, να κάνουμε μια βόλτα, παρόλο που άρχιζε να σκοτεινιάζει. Όταν χιόνιζε, στραφτάλιζαν οι νιφάδες στο φως των φαναριών. Τις Παρασκευές, που δεν είχαμε σχολείο την άλλη μέρα ούτε εγώ ούτε ο μπαμπάς, πηγαίναμε βόλτα στους πεζόδρομους που ήταν εκεί γύρω,

* **τσέκι:** μεταλλικό στεφάνι· στο παρελθόν χρησιμοποιούνταν από τα παιδιά ως παιχνίδι

χαζεύαμε τα μαγαζιά, δηλαδή εγώ χάζευα, και καταλήγαμε σ' ένα μεγάλο καφενείο, το Κινγκ Κόλετζ, που είχε καρέκλες από χοντρή ψάθα και ξύλινα τραπέζια. Εγώ έπαιρνα μια ζεστή σοκολάτα κι ο μπαμπάς μια μπίρα. Αν χασομερούσαμε, μας έλεγε η μαμά γελώντας: «Πάλι έξω το ρίξατε;».

Εκεί, σ' αυτόν το δρόμο με τα φανάρια, έλεγα στον μπαμπά όλα μου τα μυστικά. «Κωνσταντινιώ», έτσι με φώναζε ο μπαμπάς, «τι καινούριο έχουμε σήμερα;». Κι εγώ άρχιζα και δεν τέλειωνα· τα πιο πολλά για το σχολείο, που το λάτρευα.

Το αγάπησα από τη στιγμή που το είδα. Παρόλο που, πριν μπούμε μέσα την πρώτη μέρα, χτυπούσε η καρδιά μου σαν τρελή, και τα χέρια μου, που κρατούσε το ένα ο μπαμπάς και το άλλο η μαμά, είχαν ιδρώσει.

Μπήκαμε σε μια μεγάλη αυλή στρωμένη με πρασινόγκριζες πλάκες κι ένα μεγάλο στέγαστρο γύρω γύρω.

«Ο διευθυντής, ο χειρ Χάινερ, μας περιμένει στο γραφείο του», λέει η μαμά. Παίρνουμε ένα διάδρομο με πλακάκια μπεζ και βυσσιλιά. Ο διάδρομος ατέλειωτος, μα σ' όλο το μήκος, από τη μια μεριά, απ' άκρη σ' άκρη, παράθυρα και στο περβάζι τους γλάστρες γλάστρες με διαφορετικά λουλούδια και φύλλα η καθεμιά. Στον απέναντι τοίχο, πίνακες. Η καρδιά μου δε χτυπούσε πια, γιατί αποξεχάστηκα και χάζευα.

Ανεβήκαμε μια σκάλα, που αντί για κάγκελα είχε άσπρο μεταλλικό δίχτυ κι η κουρπαστή της ήταν σκούρα βυσσιλιά. Φτάσαμε στον πρώτο όροφο και σταθήκαμε μπροστά σε μια πόρτα, που ο μπαμπάς είπε πως ήταν το γραφείο του διευθυντή. Δεν ξέρω τι άλλο χρώμα πήρα εκτός από το κανονικό χλωμό μου. Σίγουρα θα έμοιαζα με λειψανάκι.* Η μαμά χτύπησε την πόρτα κι ο μπαμπάς γύρισε και με κοίταξε: «Κωνσταντινιώ, κουράγιο, αφού σου είπαμε πως είναι ο καλύτερος».

Η πόρτα άνοιξε από μόνη της, ο μπαμπάς μ' έσυρε σχεδόν μέσα, μα, πριν μπούμε καλά καλά, ήρθε και στάθηκε μπροστά μας ένας κύριος όχι πολύ ψηλός, με κοκκινωπά μαλλιά και γαλανά μάτια, που χαμογελούσε και φαίνονταν τα κάτασπρα δόντια του.

Ουφ! Η καρδιά μου έπαψε να παίζει ταμπούρλο. Εκείνος έσκυψε, με φίλησε και είπε ελληνικά: «Καλώς το παιντί μας». Ο μπαμπάς μού είχε πει πως ο χειρ Χάινερ λατρεύει την Ελλάδα και μαθαίνει ελληνικά. Πήγε στο γραφείο του, που ήταν μεγάλο, φορτωμένο με πολλά χαρτιά, κι ανάμεσα στις στοίβες ξεπρόβαλε ένα μπλε βάζο με κίτρινα τριαντάφυλλα.

Μας είπε να καθίσουμε, κι εγώ κάθισα στην άκρη άκρη μιας καρέκλας. Έτσι και κουνιόμουνα λίγο, θα 'πεφτα κάτω.

* **λειψανάκι**: από τη λέξη λείψανο που σημαίνει νεκρό σώμα. Επειδή η Κωνσταντίνα μικρή ήταν πολύ χλωμή, η γιαγιά της έλεγε πως μοιάζει με λειψανάκι

Πού είσαι, Φάρμουρ,* ν' ακούσεις τι μου είπε. Πως βλέπει στο πρόσωπό μου ότι θα τα καταφέρω, και δεν είπε πως έχω βλέμμα εξεταστικό, αλλά έξυπνο και θεληματικό. Ύστερα σηκώθηκε και με πήρε από το χέρι να με πάει στην τάξη μου.

Η μαμά κι ο μπαμπάς με κοιτάζαν σαν να μου 'λεγαν «κουράγιο», μα εγώ δεν είχα πια ανάγκη από κουράγιο. Περπατούσα στους διαδρόμους πλάι στο διευθυντή, προσπαθούσα να μην καμπουριάζω και κοίταζα ολόγυρα με το... έξυπνο και θεληματικό μου βλέμμα, ώσπου φτάσαμε στην τάξη.

Όσο ο χειρ Χάινερ μιλούσε με τη δασκάλα, εγώ κοίταζα την αίθουσα, που είχε μεγάλα παράθυρα με γλάστρες στα περβάζια και ζωγραφιές στους τοίχους. Τα παιδιά κάθονταν το καθένα σε δικό του θρανίο.

Ήταν σχεδόν όλα κατάξανθα με γαλανά μάτια, μα εγώ ξεχώρισα ένα με λοξά σκούρα μάτια κι ένα μαυράκι με σγουρά μαλλιά. Όλα είχαν το βλέμμα καρφωμένο πάνω μου.

Ο χειρ Χάινερ μού χάιδεψε το κεφάλι κι έφυγε. Η δασκάλα, μια ξανθιά κοπέλα με πρόσωπο γεμάτο πανάδες, μου έδειξε να καθίσω σ' ένα άδειο θρανίο στην πρώτη σειρά. Στο διπλανό καθόταν ένα κοριτσάκι με μαλλιά κόκκινα σαν φλόγες, που μου χαμογελούσε.

Η δασκάλα πήγε να γράψει σ' έναν τεράστιο πίνακα, που έπιανε όλο τον τοίχο. Ευτυχώς που το καλοκαίρι, πριν φύγουμε από την Ελλάδα, έκανα γερμανικά, κι έτσι μπορούσα τουλάχιστον να ξεχωρίζω τα γράμματα.

Ύστερα η φράου Στέφανι –έτσι κατάλαβα πως την έλεγαν τη δασκάλα μας, γιατί μου έδειξε τον εαυτό της και είπε «Φράου Στέφανι»– μας έλεγε μία μία τις λέξεις που είχε γράψει στον πίνακα, κι εγώ την κοίταζα στο στόμα, για να καταφέρω να τις προφέρω.

Στο απογευματινό σχολείο, στα ελληνικά, δεν έχω πρόβλημα. Ο μπαμπάς κι η μαμά μού έχουν μάθει να διαβάζω. Πρώτη και δευτέρα δημοτικού κάνουν μαζί μάθημα – είμαστε έντεκα παιδιά όλα κι όλα.

Ευτυχώς δεν έχω δασκάλα τη μαμά. Θα ένιωθα παράξενα. Εκείνη διδάσκει στην πέμπτη και στην έκτη, και τα παιδιά τη λατρεύουν. Μόλις τη δουν, τρέχουν και την αγκαλιάζουν και φωνάζουν όλα μαζί «κυρία Στέλλα, κυρία Στέλλα». Είμαι πολύ περήφανη για τη μαμά μου.

Μια μέρα, συναντήσαμε το χειρ Χάινερ στο διάδρομο. Στην αρχή τής μίλησε γερμανικά κι ύστερα χαμογέλασαν τα μάτια του και της είπε ελληνικά: «Κυρία Στέλλα, είστε το ντιαμάντι του σχολείου μας».

Πού να τον άκουγε η Φάρμουρ, που το ξέρω πως δεν πολυαγαπούσε τη μαμά, τα πρώτα χρόνια τουλάχιστον που παντρεύτηκε τον μπαμπά. Κι αν δεν επέμενε τόσο ο μπαμπάς, μπορεί να μην την είχα τώρα μαμά μου!

* **Φάρμουρ**: στα σουηδικά η γιαγιά από την πλευρά του πατέρα. Η Κωνσταντίνα έμαθε τη λέξη από τη φίλη της Σίγκριντ

Η καημένη, σαν ήταν μικρή, οι γονείς της την πήγαιναν από πόλη σε πόλη κι είχε αλλάξει πέντε σχολεία. Σε κάτι μικρές πόλεις, που δεν είχαν ούτε ηλεκτρικό. Ο μπαμπάς της ήταν αξιωματικός της χωροφυλακής και πήγαινε όπου τον έστελναν. Στον εμφύλιο πόλεμο –πότε έγινε, Φάρμουρ; Καλά, μπερδεύω τις ημερομηνίες, με τόσους πολέμους και μάχες που σ' ακούω να κουβεντιάζεις όλη την ώρα με τις φίλες σου– έπιασαν πάλι τον παππού μου τον Κωνσταντίνο να τον στείλουν εξορία και, στο καράβι που τον έβαλαν μαζί με άλλους, τους συνόδευε ένας αξιωματικός της χωροφυλακής. Ήταν ο άλλος μου παππούς!

Η Φάρμουρ λέει πως, για να τον εμπιστεύονται να συνοδεύει τόσο σπουδαίους όπως ο παππούς, θα ήταν μεγάλος φασίστας. Εκείνη βέβαια, ακόμα και την Κοκκινোসκουφίτσα να σου διηγηθεί, θα σου πει πως την έφαγε ο λύκος γιατί ήταν φασίστας.

Τότε όμως ο μπαμπάς δεν είχε ακόμα γνωρίσει τη μαμά, κι όταν τη γνώρισε, είχαν πεθάνει και οι δύο παππούδες μου.

Όταν ο μπαμπάς τής είπε πως θα παντρευτεί τη μαμά, η Φάρμουρ χάλασε τον κόσμο: «Θα τρίζουν τα κόκαλα του πατέρα σου».

Αυτό το έλεγε πολύ συχνά, και δεν μπορώ να καταλάβω πώς θα έτριζαν τα κόκαλα του καημένου του παππού μου. Μα ο μπαμπάς, άμα του μπει κάτι στο μυαλό, ίδιος η Φάρμουρ, και... ίδιος εγώ, πήγα να πω. Κι έτσι παντρεύτηκε τη μαμά, που στο μεταξύ έμεινε ολομόναχη στον κόσμο, γιατί πέθανε κι η μητέρα της.

Πολύ θα στενοχωριόμουν αν ο μπαμπάς είχε ακούσει τη Φάρμουρ και τώρα εγώ είχα άλλη μαμά κι όχι τη μαμά μου, που είναι πολύ σπουδαία και είναι το «ντιαμάντι του σχολείου», που λέει και ο χερ Χάινερ. Εγώ βέβαια δεν είμαι το... ντιαμάντι της τάξης, αλλά στο τέλος του χρόνου κατάφερα να έρθω τρίτη.

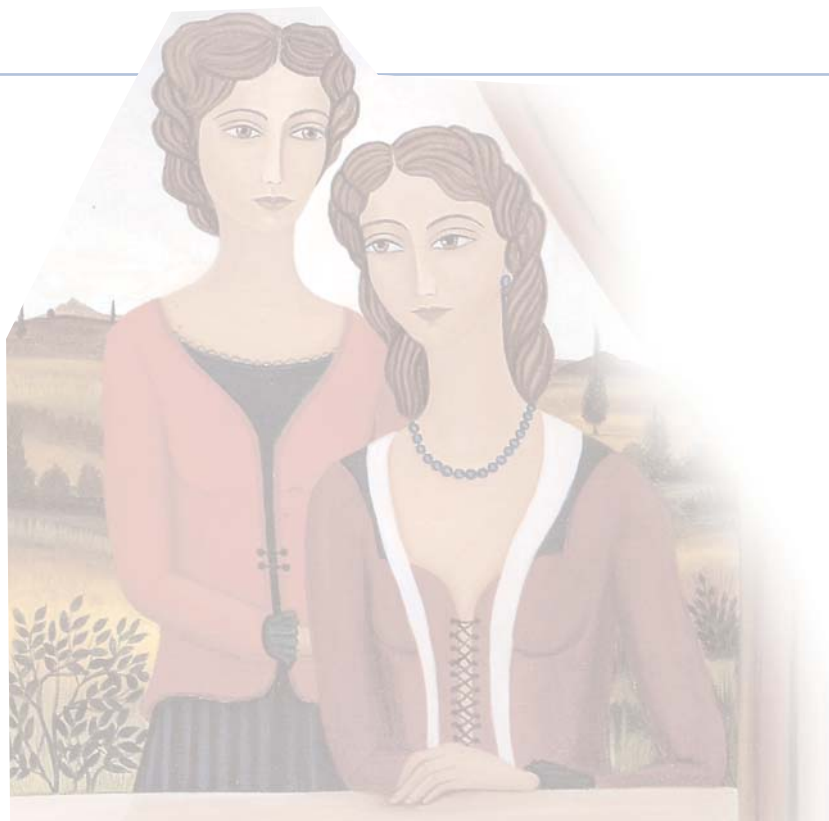
Νίκη Ελευθεριάδη, *Κοπέλες που κοιτάζουν μέσα από παράθυρο*

Το γερμανικό σχολείο δεν αστειεύεται. Όταν στο δημοτικό –που έχει τέσσερις τάξεις– δεν είσαι πολύ καλός, δεν περνάς στο γυμνάσιο, που έχει άλλες οκτώ τάξεις και που αποκεί μπορείς να πας στο πανεπιστήμιο, αλλά συνεχίζεις υποχρεωτικά έξι ακόμα χρόνια και ύστερα μπορείς να παρακολουθήσεις επαγγελματικές ή τεχνικές σχολές. Η μαμά λέει πως αυτό είναι πολύ άδικο, γιατί δεν μπορεί ένα παιδί από τα δέκα του να κριθεί για την υπόλοιπη ζωή του.

Εκτός από τη Σίγκριντ, την κοκκινομάλλα, που έγινε κολλητή μου, έκανα παρέα με πολλά παιδιά από την τάξη, κι από αγόρια πιο πολύ με το μαυράκι, το Διαγόρα, που μου φάνηκε παράξενο να έχει ελληνικό όνομα. Ο μπαμπάς όμως μου εξήγησε πως σε κάποια μέρη της Αφρικής υπάρχει το συνήθειο να δίνουν αρχαία ελληνικά ονόματα. Ο Διαγόρας είναι πρώτος μαθητής στην τάξη, κι όσο κι αν ιδρώνει ο Ντάβιντ, που είναι δεύτερος, δεν μπορεί να τον φτάσει, και κυρίως στην αριθμητική, όπου ο Διαγόρας μπορεί να αφαιρέσει από το σαράντα εννιά το δεκατρία έτσι απέξω, ενώ εμείς μόλις που μπορούμε να πούμε τρία πλην ένα πόσο κάνει.

☪

*Α. Ζέη, Η Κωνσταντίνα
και οι αγάχνες της, Κέδρος*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Εξετάστε τα συναισθήματα και τις ψυχολογικές μεταπτώσεις της ηρωίδας λίγο πριν μπει στο γραφείο του διευθυντή και μετά το τέλος της συνάντησής τους, αφού πρώτα εντοπίσετε τις σχετικές αναφορές μέσα στο κείμενο.
- 2 Πώς περιγράφει η Κωνσταντίνα την τάξη και τους συμμαθητές της; Ποιους ξεχωρίζει από την πρώτη μέρα και στη συνέχεια τους κάνει φίλους της; Μπορείτε να δώσετε κάποια εξήγηση για τις προτιμήσεις της;
- 3 «Το γερμανικό σχολείο δεν αστειεύεται... υπόλοιπη ζωή του». Συγκρίνετε το εκπαιδευτικό σύστημα του γερμανικού σχολείου με αυτό που γνωρίσατε εσείς στο δικό σας δημοτικό. Ποια είναι η άποψη της δασκάλας-μαμάς της Κωνσταντίνας και ποια η δική σας για το ζήτημα αυτό;
- 4 Γιατί η γιαγιά της Κωνσταντίνας δεν ενέκρινε το γάμο του πατέρα της Κωνσταντίνας με τη μαμά της; Με ποια περίοδο της ελληνικής ιστορίας συνδέονται οι αντιλήψεις αυτές και πώς τις αντιμετωπίζει η μικρή ηρωίδα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Η Κωνσταντίνα το απόγευμα κάνει ελληνικά στο σχολείο της, όπως τα περισσότερα παιδιά των Ελλήνων που εργάζονται στη Γερμανία. Γνωρίζετε άλλα κράτη όπου τα Ελληνόπουλα έχουν την ίδια δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας; Εσείς, που ζείτε στην Ελλάδα, μαθαίνετε ξένες γλώσσες και γιατί; Αν προέρχεστε από ξένες χώρες, με ποιον τρόπο μαθαίνετε τη μητρική σας γλώσσα;

Αφίσσα της Εθνικής Ατμοπλοΐας, το πλοίο *Πατρίς*

